

BACHELOROPPGAVE

**En kvalitativ studie om pedagogiske leders
opplevelser og kunnskap om bærekraftig utvikling**

«Vi kan skape og legge til rette for
gode holdninger hos barna.»

**A qualitative study on pedagogical leader's
experience and knowledge on sustainable development**

"We can create and facilitate
good attitudes in the children."

Kandidatnummer: 460

BLUBACH

Barnehagelærerutdanning med vekt på Barns utvikling, lek og læring

Fakultet for Lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Veileder: Yvonne Bakken

02.06.2020

Antall ord: 9774

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Forord

Gjennom Fordypningemnet Berekraftig utvikling gjennom barns medverknad har jeg fått øynene opp for bærekraftig utvikling i barnehagen. Arbeidet med bacheloroppgaven har gitt meg mulighet til å fordype meg i og reflektere over noe jeg syntes er særlig interessant. Nemlig å se nærmere på de voksnes opplevelser og kunnskap i barnehagen som jeg mener er avgjørende for barnas trivsel og utvikling.

Jeg ønsker å uttrykke min takknemmelighet til alle som har vært med å bidra i arbeidet med bachelor oppgaven min. Dette har vært en omfattende læringsprosess og deres støtte har betydd mye.

Først og fremst vil jeg takke veileder, Yvonne Bakke som under hele prosjektet har bidratt og vært en hjelpende hånd med sin positive innstilling og kunnskap. Hun har bidratt med gode faglige innspill, konstruktiv kritikk og ikke minst positive tilbakemeldinger som har motivert meg til å stå på hele veien.

Jeg vil også rette en stor takk til intervjupersonene som har tatt seg tid til og vært villig til å dele sine ærlige og viktige erfaringer. Deres innsats betyr uendelig mye og har vært med på å styrke oppgaven.

Sist men ikke minst vil jeg takke familie, venner og medstudenter som har oppmuntret meg. Takk til Kaja og Ida som under hele studieløpet har tatt del i interessant diskusjoner, delt erfaringer og vært gode støttespillere. En spesiell takk til Marita som har tatt seg tid til å lese gjennom og kommet med gode innspill underveis.

Tusen takk!

Bergen, 01.06.20

Sammendrag

Denne bacheloroppgaven handler om bærekraftig utvikling i barnehagen. Jeg har valgt å fokusere på pedagogiske leders rolle, kunnskap og opplevelser knyttet til bærekraftig utvikling i barnehagen. Bærekraftig utvikling er et tema som blir stadig mer populært å arbeide med i barnehager og pedagogiske ledere har ansvar for å iverksette og lede dette arbeidet på sin avdeling/base. Denne bacheloroppgaven er basert på å undersøke følgende problemstilling og forskningsspørsmål:

Hvordan opplever pedagogiske ledere det å arbeide med bærekraftig utvikling i barnehagen? Hva kan være med på å styrke kvaliteten på arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen?

Forskningsprosjektet tar utgangspunkt i en kvalitativ studie der jeg har gjennomført intervjuer av pedagogiske ledere for å få innsikt i deres opplevelser, erfaring og kunnskap knyttet til bærekraftig utvikling i barnehagen. Intervjupersonene hadde alle erfaring med å arbeide med tema bærekraftig utvikling i barnehagen sammenheng. Samtlige opplevde det som et viktig og relevant tema å arbeide med i barnehagen. Samtidig hadde de ulik grad av kunnskap om bærekraftig utvikling. Gjennom denne studien blir det tydelig at det er behov for tilførsel av kunnskap om tema blant personalet i barnehagen som videre kan være med å styrke arbeidet med bærekraftig utvikling barnehagen.

Abstract

This bachelor thesis project is about sustainable development in kindergarten.

I have chosen to focus on the pedagogical leader's role, knowledge and experiences regarding sustainable development in kindergarten. This seems to be an increasingly popular team to work with in Norwegian kindergartens. And it is the pedagogical leader's responsibility to implement and lead this work in their department. This thesis project is based on investigating the following research question:

What are pedagogical leaders' experiences in regard to working on sustainable development in kindergarten? What could contribute in strengthening the quality of the work on sustainable development in kindergartens?

This is a scientific project based on a qualitative study where I have conducted interviews of pedagogical leaders to get an understanding of their experience and knowledge related to working on sustainable development in kindergarten. The interview objects had different experience and degree of knowledge about sustainable development. All of them thought it was an important and relevant theme to include in their work in kindergarten. Through this study it becomes clear that there is a need to add more knowledge about sustainable development among the staff in kindergarten. Which in turn can contribute in strengthening the practical work.

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	6
1.1 PROBLEMSTILLING OG FORSKNINGSSPØRSMÅL.....	7
1.2 BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA OG PROBLEMSTILLING.....	7
2.0 METODE	8
2.1 VALG AV METODE OG INNSAMLINGSSTRATEGI	8
2.2 INTERVJUPERSONER	8
2.3 FORBEREDELSE OG GJENNOMFØRING	9
2.4 ETIKK OG PERSONVERN	10
2.5 BEARBEIDING AV FUNN	10
2.6 METODEKRITIKK	11
3.0 TEORI	12
3.1 HISTORIE	12
3.2 DIMENSJONER.....	13
3.3 BÆREKRAFTIG UTVIKLING I BARNEHAGEN	15
3.3.1 Rammepланen.....	15
3.3.2 Ledelse av arbeidet.....	15
3.4 UTDANNING FOR BÆREKRAFT	17
3.4.1 Ethiske prinsipper og pedagogikk.....	17
3.4.2 Dimensjoner for bærekraftig utvikling og FNs bærekraftsmål i utdanning for bærekraft.....	19
3.5 ET EKSEMPEL PÅ FORSKNINGSPROSJEKT.....	21
4.0 PRESENTASJON AV DATA & DRØFTING	22
4.1 KUNNSKAP OM BÆREKRAFTIG UTVIKLING.....	22
4.2 BÆREKRAFTIG UTVIKLING I PRAKSIS	23
4.3 HVORDAN STYRKE ARBEIDET MED BÆREKRAFTIG UTVIKLING I BARNEHAGEN	26
5.0 OPPSUMMERING	31
7.0 AVSLUTNING	33
LITTERATUR	35
VEDLEGG 1: SAMTYKKE SKJEMA	39
VEDLEGG 2: INTERVJUGUIDE	43

1.0 Innledning

Bærekraft er et sentralt begrep som angår oss alle i dagens samfunn. Samtidig kan det virke som at mange ikke vet hva som ligger i begrepet bærekraftig utvikling og ulike problemstillinger vi som samfunn står overfor. Begrepet bærekraftig utvikling viser til en utvikling der dagens behov tilfredsstilles uten at det ødelegger mulighetene for å tilfredsstille kommende generasjoners behov. Bærekraftig utvikling handler om å være solidarisk både mot dem som lever i dag og kommende generasjoner. Vi må anerkjenne at kloden ikke har ubegrenset med ressurser og at det derfor er i alle interessers å ivareta den (FN-sambandet, 2019).

I den nyeste rammeplanens forskrift om barnehagens innhold og oppgaver er det tydelig at bærekraftig utvikling skal ha en større og mer tydelig rolle i barnehagesammenheng enn tidligere. Bærekraftig utvikling er en del av verdigrunnlaget i Rammeplanen for barnehagen 2017, der det blant annet defineres og forklares i korte trekk hva barna skal lære i forbindelse med temaet (Utdanningsdirektoratet, 2017). Det settes altså krav til barnehagen som organisasjon om at de skal jobbe med tema. Jeg skal senere i enda større grad definere hva bærekraftig utvikling er og hva det skal være i barnehagesammenheng.

I min bacheloroppgave ønsker jeg å undersøke personalet i barnehagens opplevelser knyttet til bærekraftig utvikling i barnehagen. For å avgrense oppgavens omfang har jeg valgt å ta utgangspunkt i pedagogiske ledere. Ved å se på en persons opplevelse kan vi få et innblikk blant annet i deres subjektive erfaring, persepsjoner, følelser, tankeprosesser og motivasjon (Store norske leksikon, 2016). Ved å undersøke disse opplevelse ønsker jeg å fordype meg i hvordan barnehager jobber med temaet i praksis, hvordan de forholder seg til forskriftene og hvilke holdninger de tar med seg inn i arbeidet. Er det slik at fagkunnskap kan være med å styrke opplevelsen i en positiv retning? Med denne oppgaven ønsker jeg å bidra i å fremme barnehagen som en sentral arena for formidling av bærekraftig utvikling som tema - og pedagogiske lederes viktige rolle i dette arbeidet.

1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål

Hvordan opplever pedagogiske ledere det å arbeide med bærekraftig utvikling i barnehagen? Hva kan være med på å styrke kvaliteten på arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen?

1.2 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

Jeg har valgt tema og problemstilling på bakgrunn av at jeg syntes det er interessant, men også viktig å se på de voksnes opplevelse av arbeidet de gjør i barnehagen. Personalets opplevelser av det arbeidet de gjør i en barnehage vil kunne ha både positive og negative effekter på barns barnehagehverdag og ikke minst deres egen utvikling og læring.

På bakgrunn av praksisperioder og jobberfaring har jeg sett at flere barnehager har bærekraftig utvikling som et sentralt tema i sine årsplaner. Etter å selv ha tatt fordypningsfaget *Bærekraftig utvikling gjennom barns medverknad* har jeg for første gang fått en forståelse for hva bærekraftig utvikling er og innebærer. Jeg har for første gang blitt introdusert for og tatt stilling til tema bærekraftig utvikling og relevante problemstillinger knyttet til bærekraft. På bakgrunn av at jeg under fordypningsfaget fikk kunnskap om tema bærekraft er jeg nysgjerrig på hvilke kunnskaper og opplevelser barnehagelærere har knyttet til å arbeide med tema bærekraftig utvikling i barnehagen. Etter å ha gjennomført fordypningsfaget sitter jeg igjen med faglig kunnskap som jeg mener i større grad gjør meg i stand til å kunne arbeide med tema bærekraftig utvikling i barnehagen. Samtidig vet jeg at dette er et relativt nytt fordypningsfag på barnehagelærerutdanningen ved Høgskulen på Vestlandet (oppstartet i 2015). Jeg tar derfor utgangspunkt i at mange av dem som er utdannet barnehagelærer/førskolelærer og som arbeider i barnehagen i dag ikke har denne faglige bakgrunnen fra sitt utdanningsløp.

2.0 Metode

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for forskningsmetoden jeg har brukt i forbindelse med bacheloroppgaven.

2.1 Valg av metode og innsamlingsstrategi

Dalland (2017) beskriver metode som et verktøy i møte med noe man vil undersøke. Metode brukes til å samle inn data, altså informasjon som er relevant for det man ønsker å undersøke. I min oppgave har jeg på bakgrunn av oppgavens problemstilling valgt å bruke kvalitativ metode og intervju som innsamlingsstrategi. Hensikten ved å bruke kvalitativ metode er å fange opp personers mening og opplevelse på en måte som ikke lar seg tallfeste (Dalland, 2017, s. 52). Gjennom kvalitativ metode får en mulighet til å fange opp nyanserte beskrivelser av intervjupersonens opplevelser. Jeg brukte intervju som innsamlingsstrategi fordi den er særlig relevant når man ønsker å se nærmere på hvordan mennesker forstår sin egen verden. Et viktig aspekt er at intervjuer er deskriptive, det vil si at det gir oss mulighet til å samle inn presise beskrivelser av opplevelser, følelser og handlinger (Dalland, 2017, s.68).

2.2 Intervjupersoner

I oppgaven omtaler jeg personene jeg har intervjuet som intervjupersoner. Samtidig syntes jeg det er relevant å trekke frem begrepet informant fordi intervjupersonene har gitt informasjon som har vært essensiell for å kunne besvare problemstillingen (Dalland, 2017, s.65). Valget av intervjupersoner var et strategisk valg med hensikt å innhente informasjon som kunne være relevant for å besvare problemstillingen (Dalland, 2017, s. 74).

Jeg har intervjuet fem pedagogiske ledere som har erfaring med å jobbe med tema bærekraftig utvikling i barnehagen. Alle intervjupersonene har tilegnet seg barnefagligkunnskap gjennom utdanning som barnehagelærer eller førskolelærer. Samtidig har de gjennom ulike fordypningsfag, for noen videreutdanning og for noen mastergrad tilegnet seg kunnskap som ikke er felles for alle barnehagelærere/førskolelærere. Alle har også ulike erfaringer og kunnskap knyttet til arbeid med bærekraftig utvikling i barnehagen. Bare to av intervjupersonene informerte om at de hadde opparbeidet seg fagkunnskap i bærekraftig utvikling gjennom bachelor i barnehagelærerutdanningen. Disse fullførte barnehagelærerutdanningen senest av alle intervju personene og hadde fordypning i natur,

helse og bevegelse. En av disse har også tilegnet seg kunnskap om bærekraftig utdanning gjennom masterutdanning i Barnehagekunnskap.

2.3 Forberedelse og gjennomføring

Jeg hadde som mål å skape trygghet og legge grunnlag for et positivt møte med intervjupersonene (Dalland, 2017, s. 77). Det å være intervjuer er en krevende og lærerik oppgave. Som intervjuer hadde jeg ansvar for å drive samtalene i ønsket retning, stille relevante spørsmål og dokumentere svarene (Dalland, 2017, s. 77).

Jeg tok personlig kontakt med intervjupersonene jeg ønsket å intervju. I forkant av intervjuene leverte jeg ut et samtykkeskjema med informasjon om hva en eventuell deltakelse ville innebære (se vedlegg 1). Skjema for samtykke kan beskrives som en formalisering, hvor intervjupersonen blant annet blir informert om sin rett til anonymitet og taushetsplikt, i tillegg til sin rett om å trekke sin deltagelse når som helst (Dalland, 2017, s. 77).

Intervjuguiden ble satt sammen av ulike spørsmål jeg ønsket svar på knyttet til oppgavens problemstilling. Dalland (2017) beskriver utarbeidelsen av en intervjuguide både som en faglig og mental forberedelse i forkant av intervjuene (se vedlegg 2). Samtidig ønsket jeg at den skulle være nettopp en guide med rom for innspill. Jeg utformet åpne spørsmål i håp om å få spontane og utfyllende svar med hensikt å videre få et rikt innblikk i intervjupersonenes opplevelser knyttet til tema bærekraftig utvikling i barnehagen (Dalland, 2017, s. 78).

Jeg var opptatt av at det å bli intervjuet skulle være en positiv opplevelse for intervjupersonene. Dette innebar en bevisstgjøring rundt min rolle som intervjuer. Jeg ble også bevisst på at jeg kunne bidra i samtalen og gi tilbake på en måte som styrket intervjupersonenes opplevelse. Det ble derfor viktig for meg å være lydhør og oppmerksom overfor deres innspill og bidrag og følge dette opp etter beste evne (Dalland, 2017, s. 74).

I utgangpunktet planla jeg å gjennomføre alle intervjuene ansikt til ansikt. Ifølge Dalland (2017) har forholdene rundt intervjuet innvirkning på kvaliteten, hvor av det er fordelaktig å gjennomføre intervjuene uten avbrytelser og andre forstyrrelser. Som påpekt tidligere er intervjuerrollen krevende. Derfor brukte jeg lydopptak som sikkerhet da jeg gjennomførte intervjuene ansikt til ansikt (Dalland, 2017, s. 85). På grunn av situasjonene med COVID-19 fikk jeg kun gjennomført to av intervjuene ansikt til ansikt. Dette er en ekstraordinær situasjon

som jeg har prøvd å ta stilling til etter beste evne og som jeg føler jeg har kommet greit ut av med hensyn til omstendighetene. Resten av intervjuene ble gjennomført over telefon hvor jeg noterte underveis. Noen utfordringer knyttet til å intervjuer over telefon er at man ikke får med ansiktsuttrykk og gestikuleringer, det var også utfordrende å notere samtidig som man fører samtalen.

2.4 Etikk og personvern

Bergsland og Jæger (2018) påpeker tre hovedprinsipper som er relevant å ta stilling til knyttet til forskerens etiske ansvar. Som nevnt tidligere leverte jeg ut et samtykkeskjema i forbindelse med intervjupersonenes deltagelse der de ble informert om hva deres deltagelse innebar og hva materiale skulle brukes til i forbindelse med oppgaven. Det er også viktig å presisere det faktum at deltagelse var frivillig og at de hadde mulighet til å trekke seg om ønskelig (Bergsland og Jæger, 2018, s.83). Jeg har også tatt stilling til konsekvenser og ønsker å anvende det innsamlede datamaterialet på en måte som ikke utsetter intervjupersonene for skade eller andre alvorlige belastninger, dette blant annet ved å begrense innsamling av personlig informasjon og gjennom anonymisering. Under bearbeidingen og presentasjon av data har det vært viktig for meg å sikre intervjupersonenes konfidensialitet, slik at deres identitet forblir anonym (Bergsland og Jæger, 2018, s.85).

2.5 Bearbeiding av funn

To av intervjuene ble gjennomført ansikt til ansikt, i disse intervjuene ble det brukt lydopptaker. Etter disse intervjuene transkriberte jeg alt som ble sagt i løpet av intervjuene ord for ord (Dalland, 2017, s. 88). Videre ble alle intervjutekstene bearbeidet og muntlige formuleringer ble fjernet. Dette ga teksten en mer skriftlig form (Dalland, 2017, s. 89).

Videre har jeg arbeidet med det innsamlede materialet gjennom strukturering og analyse. Formålet var å selv få en bedre oversikt ved redusere datamengden på en måte som skapte orden og mening (Bergsland og Jæger, 2018, s.81). Etter å ha bearbeidet tekstene ønsket jeg å sortere svar inn under ulike tema som jeg mente var relevant for å belyse oppgavens problemstilling. Dette gjorde jeg ved at jeg for hvert spørsmål i intervjuguiden hentet svar fra hvert enkelt intervju. Under hvert spørsmål har jeg sortert svarene i rekkefølge i form av lignende svar, noe som gav oversikt over hvilke svar som var gjentakende og hadde mest tyngde (Dalland, 2017, s.93). Samtidig er det viktig å påpeke at jeg i analysen ikke bare har

tatt stilling til svarene som gikk mest igjen. Jeg merket meg også noen svar som i mindre grad gikk igjen, men som også har bidratt til en dypere forståelse (Dalland, 2017, s.93). Ved å videre analysere det sorterte datamaterialet var målet å komme frem til hvilke deler av datamaterialet som var relevant og betydningsfullt for oppgavens problemstilling (Bergsland og Jæger, 2018, s.82).

2.6 Metodekritikk

Dalland (2017) beskriver intervju som et verktøy for å samle inn verdifull informasjon som kan hjelpe å belyse oppgavens problemstilling. Samtidig er det relevant å nevne at det er flere forhold som kan påvirke kvaliteten (Dalland, 2017, s.84). For det første kan det være flere metoder som hadde egnet seg til å samle inn informasjon knyttet til oppgavens problemstilling. I tillegg er min erfaring og kvalifikasjon som intervjuer lav og det har vært en bratt læringskurve. Et eksempel er tilfeller hvor intervjupersonen slet med å besvare spørsmålet og jeg måtte hjelpe dem ved å omformulere.

Ved forskningsarbeid, uavhengig av forskningens omfang, vil en stadig stå overfor valgmuligheter. I forbindelse med bacheloroppgaven har jeg selv valgt både tema, problemstilling, metode, intervjupersoner og hvordan dataene skal bearbeides og brukes for å besvare oppgavens problemstilling (Dalland, 2017, s.55).

Dalland (2017) viser til begrepene relevans og pålitelighet i arbeidet med metode og innsamling av data. Når det kommer til den innsamlede dataen bør en stille seg to kritiske spørsmål «hvilke relevans har data for problemstillingen?» og «hvor pålitelig er måten dataen er samlet inn på?» (Dalland, 2017, s. 60).

En kan først og fremst stille spørsmål om den valgte metoden er den som egner seg best til å besvare oppgavens problemstilling (Dalland, 2017, s. 51). Videre bør en vurdere hvorvidt dataene, altså empirien en samler inn er relevant og bidrar til å besvare problemstillingen. Et annet viktig aspekt ved bruk av metode er pålitelighet. Dataen må samles inn på en måte som gjør den er pålitelig, det vil si fri for unøyaktigheter (Dalland, 2017, s. 60).

3.0 Teori

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for teori som er relevant for oppgavens tema og problemstilling (1.1 Problemstilling og forskningsspørsmål). I ulike delkapitler skal jeg ta for meg teori som kan kontekstualisere oppgaven innfor eksisterende teori og kunnskap (Bergsland og Jæger, 2018, s. 57). I tillegg skal den skape en kontekst for videre drøfting av empirien i neste kapittel.

Begrepet bærekraftig utvikling ble tatt i bruk for første gang i rapporten *Vår felles fremtid*, en rapport utgitt i 1987 av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (FN-Sambandet, 2019). Målet var å løse fattigdoms- og miljøproblemer, og bidra til å endre hvordan vi jobber med miljø- og utviklingsspørsmål. Rapporten gir følgende definisjon av begrepet «*Utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov.*» (FN-sambandet).

Viktige elementer som vektlegges er at naturens kapasitet er begrenset og fattige menneskers behov for grunnleggende rettigheter og muligheter for å leve et bedre liv. Mennesker som lever i velstand bør tilpasse sin livstil til jordens økologiske kapasitet, et eksempel kan være bruk av energi (Brundtland og Dahl, 1987, s. 16).

3.1 Historie

Historisk sett har bærekraftig utvikling vært på dagsorden siden den første store internasjonale miljøkonferansen holdt i Stockholm i 1997 (FN-sambandet, 2019). På bakgrunn av denne dannet FN et eget miljøprogram UNEP som blant annet arbeider for å bevare miljøet mellom FNs medlemsland og næringsliv (FN-sambandet, 2017).

Hvis vi hopper frem i tid kan vi se på FNs tusenårs mål om å bekjempe fattigdom innen 2015. Et av målene skulle sikre bærekraftig miljømessig utvikling. Tusenårs målene regnes som historiens mest vellykkede tiltak for å bekjempe fattigdom. På bakgrunn av disse ble antallet ekstremt fattige halvert i perioden 1990-2015 (FN-sambandet, 2019).

I 2015 ble FNs bærekraftsmål vedtatt av FNs generalforsamling. Målene utgjør en felles arbeidsplan på verdensbasis og kort oppsummert skal de bidra til å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringer innen 2030. Dette innebærer å finne løsninger

som tar hensyn til kloden og balanserer miljø, økonomi og fordeling av ressurser som videre bidrar til bærekraftig utvikling (FN-sambandet, 2019).

Et annet initiativ er United Nations Decade of Education for Sustainable Development, i perioden 2014-2015 ledet av UNESCO (FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon). Initiativet skulle være en nøkkeldriver for utdanning for bærekraft på verdensbasis. Et globalt tiltak for å få utdanning for bærekraft integrert inn i internasjonale utdanningssystemer. Davis (2015) påpeker at viktigheten for utdanning for bærekraft i forbindelse med små barn øker. Målet var at alle mennesker skulle lære verdien av og atferd som er i tråd med en bærekraftig livsstil som videre støtter en positiv samfunnsutvikling (UNESCO, 2005).

Som vi ser er bærekraftig utvikling et viktig og relevant tema i dagens samfunn både i nasjonalt og internasjonalt. Ved å se på de ulike dimensjoner av bærekraftig utvikling kan vi bedre forstå kompleksiteten i begrepet og relevante tema og problemstillinger.

3.2 Dimensjoner

Davis (2015) påpeker en fellesforståelse for at bærekraft er et bredt konsept som tar for seg mer enn bare miljømessige utfordringer. Kort oppsummert kan vi si at bærekraftig utvikling handler om sammenhengen mellom det sosiale, det politiske, det miljømessige og det økonomiske. Ved å se disse fire i sammenheng kan vi reflektere over menneskers forhold til hverandre, naturen og andre arter. I tillegg blir det tydelig at mange menneskers livsstil står i strid med bærekraftig utvikling (Davis, 2015, s. 10).

Den politiske dimensjonen påpeker at gode styresett og statlige tiltak er viktig for å kunne realisere tiltak for bærekraftig utvikling, i tillegg handler det om å ta avgjørelser i felleskap med utgangspunkt i demokratiske prinsipper (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 26).

Den økologiske dimensjonen handler om natur og miljø og hvordan vi kan bevare jordens biologiske mangfold. Naturmangfold er i dag truet av flere faktorer som for eksempel luftforurensning og klimaendringer, utslipp av miljøgifter knyttet til industri og produksjon fra matindustrien og andre produkter vi mennesker bruker i hverdagen, forsøpling, innføring

av fremmedartet og tap av natur som konsekvens av veibygging, boligbygging og energiproduksjon (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 26-27).

Den økonomiske dimensjonen for bærekraft kan kobles til barnehagens mandat om å utjevne sosiale forskjeller (Utdanningsdirektoratet, 2017). Et annet viktig tema særlig i industriland som Norge er forbruk og hvordan dette kan reduseres. Slik at menneskers grunnleggende behov tilfredsstilles samtidig som en har en forsvarlig forvaltning av jordens ressurser. De fleste nordmenn får sine grunnleggende behov som mat, trygghet og utdanning dekket. Samtidig meldes det om økende fattigdom i Norge, særlig blant innvandrerfamilier (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 27).

Den sosiale og kulturelle dimensjonen tar for seg tema som bevarer gode forhold som videre fremmer velstand og et inkluderende felleskap. Grunnleggende for denne dimensjonen er verdier og holdninger som likeverd, toleranse og respekt for alle mennesker uansett bakgrunn (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 28).

De fire dimensjonene må sees i sammenheng med hverandre. Bærekraftig utvikling er et tankesett for fremtiden der det er balanse mellom miljømessige, sosiale og økonomiske faktorer. Et eksempel på dette er et sunt miljø der innbyggerne har tilgang på nødvendige ressurser som mat, rent vann og ren luft. Bærekraft er et langsiktig mål som kan realiseres på bakgrunn av bærekraftig utvikling, altså prosesser og tiltak som blant annet fører til bærekraft. Dette kan for eksempel være innenfor industri, produksjon, forskning og utdanning (Unesco, 2019).

For å snakke om og diskutere bærekraftig utvikling i barnehagesammenheng er det viktig med helhetlig forståelse av begrepet. Videre skal jeg se på bærekraftig utvikling i barnehagesammenheng.

3.3 Bærekraftig utvikling i barnehagen

3.3.1 Rammeplanen

For å forstå hva bærekraftig utvikling er i barnehagen er det relevant å se på forskriftene om barnehagens innhold og oppgaver i rammeplanen (2017). I verdigrunnlaget står det blant annet at «[...] barna skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen.». Barna skal lære om dimensjonene for bærekraftig utvikling og det skal formidles verdier, holdninger og praksis knyttet til disse. Bærekraftig utvikling handler blant annet om å kunne handle og tenke lokalt, nasjonalt og globalt. Barnehagen skal være en arena der barn lærer at handlinger som utføres i dag kan få konsekvenser i fremtiden. Barnehagen skal også bidra til at barn lærer å tenke kritisk og vise solidaritet som videre gir grunnlag for etisk handling. De skal for eksempel erfare å vise omsorg og ta vare på omgivelsene og naturen. Gjennom positive naturopplevelser får barn kjennskap til naturens mangfold og opplever tilhørighet til naturen (Utdanningsdirektoratet, 2017).

At barn erverver kunnskap og erfaring med bærekraftig utvikling krever voksne som engasjerer seg og implementerer tema både i hverdagssituasjoner og planlagte pedagogiske aktiviteter. Med utgangspunkt i dette er det relevant å se nærmere på ledelse omkring bærekraftig utvikling i barnehagen, samt pedagogiske lederes rolle.

3.3.2 Ledelse av arbeidet

Rammeplanen (2017) definerer pedagogisk leders rolle og ansvar i barnehagen. De har ansvar for å sette i gang og lede det pedagogiske arbeidet på bakgrunn av deres barnehagefaglige kunnskap. Pedagogiske leder skal bruke faglig skjønn, veilede og sørge for at barnehagehverdagen er i tråd med barnehageloven og rammeplanen. Dette inkluderer planlegging, gjennomføring, dokumentasjon, vurdering og utvikling av det pedagogiske arbeidet i møte med barn eller andre områder de har ansvar for å lede (Utdanningsdirektoratet, 2017). I forbindelse med ledelse av arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen kan vi se på Megan Gibsons fire rammer som gir eksempel på ledelse som skaper kultur for bærekraftig utvikling (Gibson, 2015, s. 56).

Den første rammen har fokus på lederskap som støtter bærekraftig utvikling. Lederstil kan både støtte og forhindre organisasjonenes arbeid og utvikling. Senge referert i Gibson (2015, s. 64) beskriver barnehagen som en lærende organisasjon der personalet stadig utvikler både

individuelle og felles evner. Ifølge Rinaldi referert i Gibson (2015, s. 65) vil gode relasjoner i personalet gi et sterkere utgangspunkt for å drive med utdanning for bærekraft.

Den andre rammen har fokus på organisasjonskultur som av Schein referert i Gibson (2015, s. 67) beskrives som hver enkelt organisasjons artefakter, verdier og antagelser som utvikles av personalet. Disse elementene vil over tid sammenslås og bli en del av kulturen. Forståelse av organisasjonskultur gir oss mulighet til å forstå hva som gjør en organisasjon unik. Et slik innblikk gjør det mulig å forstå atferd og hvordan en kan inspirere og motivere personalet (Gibson, 2015, s. 66).

Den tredje rammen er profesjonell utvikling. Det handler om hvordan planlagt profesjonell utvikling bidrar til at organisasjoner og individer utvikles i harmoni med hverandres behov og retning (Gibson, 2015, s. 69).

Den fjerde rammen omhandler organisasjonsutvikling som kan bidra til at bærekraftig utvikling blir en del av kulturen (Gibson, 2015, s. 72). Å implementere bærekraftig utvikling som en del av en allerede etablert organisasjonskultur skjer ikke over natten. Over tid kan det oppstå organisasjonsutvikling og endring på bakgrunn av både planlagte og ikke planlagte prosesser (Gibson, 2015, s. 73).

Ledelse av arbeidet med bærekraftig utvikling er viktig både på organisasjonsnivå og individnivå. God ledelse kan bidra i å styrke det praktiske arbeidet med bærekraftig utvikling, i tillegg er det relevant å se på teori om utdanning for bærekraft.

3.4 Utdanning for bærekraft

Flere viktige initiativer og tiltak har bidratt i utviklingen av det vi i dag kjenner som *education for sustainability*, oversatt til norsk *utdanning for bærekraft* (Davis, 2015, s.18). Videre skal jeg gå inn på etiske prinsipper, pedagogikk, dimensjonene, FNs bærekraftsmål og et eksempel på forskning for å gi et bilde av hva utdanning for bærekraft er.

3.4.1 Etiske prinsipper og pedagogikk

For å kunne legge til rette for utdanning for bærekraft og planlegge pedagogiske aktiviteter er det relevant å se på etiske prinsipper og pedagogiske elementer (Robinson & Vaealiki, 2015, s. 103).

Det første etiske prinsippet er omsorg. Fuentes referert i Robinson & Vaealiki (2015, s. 107) påpeker likestilling og menneskerettigheter som to etiske aspekter som bør bli mer tydelige i barnehagesammenheng. Ved at barn deltar i å vise omsorg, i tillegg til å motta god omsorg kan være med å styrke deres empatiske evner, skape harmoni og gjøre at de utvikler respekt og en ansvarsfølelse både for mennesker og naturen (Robinson & Vaealiki, 2015, s. 107). Det er viktig for alle mennesker å motta og utøve omsorg. Å gi omsorg til andre krever forpliktelse og ansvar.

Det neste etiske prinsippet er barns deltagelse. Pramling Samuelsson & Kaga referert i Robinson & Vaealiki (2015, s. 110) viser til barns deltagelse som er etablert i FNs barnekonvensjon. I Norge er barns rett til deltagelse forankret i rammeplanens verdigrunnlag (Utdanningsdirektoratet, 2017). Utdanning for bærekraft skal initiere til barns deltagelse i demokratiske prosesser. Slike prosesser skal ta utgangspunkt i et ønske om å dele kunnskap, respektere ulikheter og lytte til og ta i betraktning barns innspill og ideer (Robinson & Vaealiki, 2015, s. 110).

Det siste etiske prinsippet jeg skal ta for meg er håp. Dette etiske prinsippet er betydelig fordi det gir både barn og voksne mulighet til å se på fremtiden med selvtillit selv om vi står ovenfor utfordringer og behov for endring. Håp kan gi drivkraft i å søke informasjon og kompetanse som videre gir mulighet til å bidra til bærekraftig utvikling og implementere en mer bærekraftig livsstil (Robinson & Vaealiki, 2015, s. 111).

Ifølge Elliott referert i Robinson & Vaealiki (2015, s.113) kan følgende pedagogiske elementer støtte hovedmålet med utdanning for bærekraft som er at barn skal utvikle verdier og holdninger for sosial likestilling. Som videre fører til nysgjerrighet og spørsmål knyttet til natur og miljø.

Det første pedagogiske elementet er tverrfaglig læring. Å arbeide tverrfaglig med barna bidrar til helhetlig kreativ tenkning. Tankegangen om tverrfaglig læring støttes også av rammeplanen som deler inn barnehagens fagområder i syv tverrfaglige tema, et eksempel er *Natur, miljø og teknologi* (Utdanningsdirektoratet, 2017). Med en slik tilnærming kan personalet i barnehagen styrke læringsmiljøet der barn får utforske bærekraftige problemstillinger både med hensyn til miljø og mennesker (Robinson & Vaealiki, 2015, s.113).

Det neste elementet handler om å bygge respektfulle relasjoner. Slike relasjoner fremmer dialog og handling der en tar tema som likestilling og rettferdighet. For barn kan dette knyttes til deres opplevelser og hverdag i barnehagen og sitt lokale miljø. Dette støtter et sosiokulturelt perspektiv på læring der barns læring skjer i samspill med andre. Relasjonene får betydning for hva og hvordan barna lærer (Robinson & Vaealiki, 2015, s.115).

Det siste pedagogiske elementet har fokus på at barn og voksne sammen undersøker teorier problemstilling knyttet til bærekraftig utvikling. På denne måten styrkes barnas teoretiske kunnskap fra tidlig alder der de får ta del i voksnes forståelse og kompetanse. Med et slikt syn på barns deltagelse i pedagogiske aktiviteter med tema bærekraftig utvikling anerkjenner man at barn er bevisste og ønsker å engasjere seg. Personalet i barnehagen er i en unik posisjon der de kan gi barna mulighet til å utvikle denne interessen og bidra med egne tanker og løsninger knyttet til bærekraftige problemstillinger (Robinson & Vaealiki, 2015, s.115).

De etiske prinsippene og pedagogiske elementene samsvarer med flere av rammeplanens verdier, dette påpekes blant annet i Heggen (2016). Det er relevant å ta stilling til disse når man skal planlegge og utvikle pedagogiske aktiviteter om tema bærekraftig utvikling. Videre skal jeg se på hvordan de ulike dimensjonene og FNs bærekraftsmål kan komme til uttrykk i utdanning for bærekraft.

3.4.2 Dimensjoner for bærekraftig utvikling og FNs bærekraftsmål i utdanning for bærekraft
Jeg skal starte dette delkapittelet med å kort gjøre rede for hvordan de ulike dimensjonene kan komme til uttrykk i utdanning for bærekraft.

Den politiske dimensjonen handler om at man planlegger pedagogiske aktiviteter utfra rammeplanens forskrifter for bærekraftig utvikling (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 27). I fordypningsfaget Bærekraftig utvikling gjennom barns medverknad ved Høgskulen på Vestlandet hadde vi for eksempel særlig fokus på barns involvering. Vi fokuserte på barns deltagelse og medvirkning i barnehagen knyttet til praktiske problemstillinger, og i pensumlitteraturen (f.eks. Clark, Kjørholt og Moss 2005) fikk vi gode teoretiske innspill hvordan vi kunne se og ta stilling til barns perspektiv.

Den økologiske dimensjonen handler om å gi barn kunnskap om naturmiljø, samt motivere dem til å verne om biologisk mangfold. Dette kan gjøres gjennom aktiviteter og opplevelser som gir dem erfaring med arts mangfold og samspill i naturen. Barna får et forhold til naturen som videre kan inspirere dem til å verne om den (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 27). Som påpekt tidligere kan barns forhold til naturen inspirere dem til å ta vare på og verne om den. Sue Elliott ser på barns relasjon til naturen og hvordan aktiviteter der barn leker og lærer i naturen kan være en måte å implementere utdanning for bærekraft (Elliott, 2015, s. 33).

Barnehagen skal være en arena som bidrar til å utjevne sosiale forskjeller (Utdanningsdirektoratet, 2017). Sosiale forskjeller kan blant annet knyttes til økonomisk ulikhet (Store Norske Leksikon, 2015). Ifølge Hammond, Hesterman & Knaus (2015, s. 370) kan en med de eldste barna reflektere over tema som omhandler økonomiske forskjeller knyttet til arbeid, ressurser og tilgang på mat. En kan også arbeide med tema penger og verdi ved å arrangere butikklek, panteflasker og involvere barna innkjøp av for eksempel mat og leker (Bergan & Bjørndal, 2019, s. 27).

Som tidligere nevnt er FNs barnekonvensjon forankret i rammeplanen og norske barnehager skal arbeide for å fremme barns medvirkning og demokrati. Gjennom den sosiale og kulturelle dimensjonen i barnehagen får barn mulighet til å delta i aktiviteter med fokus på tema som likestilling mellom kjønn, seksuell legning og etniske grupper.

Slik erfaringer bidrar til at de blir kjent med ulike kulturer, trosretning og tradisjoner (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 28).

Alle dimensjonene skal inkluderes i arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen. En måte å gjøre dette på kan være å planlegge pedagogiske aktiviteter der en tar for seg en eller flere av FNs 17 bærekraftsmål. Som tidligere nevnt dekker disse målene tema som fattigdom, ulikhet og klimaendringer med mål om å finne løsninger som bevarer kloden og balanserer miljø, økonomi og fordeling av ressurser. Målene tar alle for seg ulike, men viktige tema innenfor bærekraftig utvikling som kan knyttes til de ulike dimensjonene. Videre skal jeg ta for meg noen av FNs bærekraftsmål.

Mål nr. 4, God utdanning, skal sikre god og rett ferdigutdanning for alle. Slik utdanning gir mulighet for livslanglæring. Alle barn i Norge har rett til barnehageplass og grunnskoleutdanning (Utdanningsforbundet, u.d.). Likevel er mål n. 4 relevant å ta stilling til også i Norge. Eksempel på dette er delmål 4.7 der formålet er å sørge for at elever og studenter tilegner seg kompetanse om bærekraftig utvikling og relevante tema knyttet til dette (FN-sambandet, 2020).

Mål nr. 12 Ansvarlig forbruk og produksjon, tar stilling til forbruk og livsstil. En kan se på problemer knyttet til høyt forbruk og produksjon av varer og tjenester. Et eksempel på dette er matindustrien hvor en tredjedel av den produserte maten ender opp som svinn. For å sikre at forbruket er innenfor det som er bærekraftig for jordkloden må det skje en endring i livsstil. Ved å endre samt redusere ressursbruken bidrar en også til å redusere klimaendringer som på sikt fører til økonomisk vekst (FN-sambandet, 2020).

Det siste målet jeg skal ta for meg er mål nr. 15, *Livet på land*. Som tar stilig til bærekraftig bruk av økosystemer som blant annet bidrar til bærekraftig skogforvaltning og bekjempe tap av artsmangfold. Flere land har satt i gang tiltak som skal sikre rettferdig bruk av naturressurser for å forhindre ødeleggelse av jordas økosystemer på land. Både dyr og mennesker er avhengig av livet på land som gir oss både mat og ly (FN-sambandet, 2020).

Både dimensjonene for bærekraftig utvikling og FNs bærekrafts mål kan brukes som inspirasjon og grunnlag for arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen.

For å få et innblikk på dette forgår i praksis skal jeg videre se på et forskningsprosjekt som ser på hvordan noen barnehager jobber med tre av dimensjonene.

3.5 Et eksempel på forskningsprosjekt

Marianne P. Heggen utførte et forskningsprosjekt i forbindelse med hennes bidrag i boka *International Research on Education for Sustainable Development in Early Childhood*. Med utgangspunkt i måleverktøyet Environmental Rating Scale for Sustainable Development in Early Childhood (ERS-SDEC) gjennomførte hun en studie i fem norske barnehager. Formålet var å få et variert innblikk i hvordan barnehager fokuserer på lek og aktivitet ute i ute, nærmiljø og utdanning for bærekraft (Heggen, 2016, s. 94). Gjennom intervjuer og observasjoner har hun sett på hvordan ulike barnehager jobber med tre av dimensjonene for bærekraftig utvikling: den sosiale og kulturelle, den økonomiske og den økologiske (Heggen, 2016, s. 94). Samtlige barnehager er lokalisert i Bergen, og har enten eller prøver å oppnå en miljøsertifisering. (Heggen, 2016, s. 95).

Barnehagene skårer relativt høyt på arbeidet med den sosiale og kulturelle dimensjonen. Heggen knytter resultatet til den daværende rammeplanens fokus det sosiale og kulturelle, som blant annet fremmer veldedighet og solidaritet, som en grunnleggende i norsk kultur. (Heggen, 2016, s. 98).

Barnehagene skåret lavest på arbeidet med den økonomiske dimensjonen. Tanken om likestilling og like rettigheter er en del av norsk tradisjon. Heggen (2016) hevder at en ved å diskutere og ta stilling til slike tema med barna kan være problematisk fordi det belyser sosial ulikhet mellom barna. En av intervjupersonene utalte også at det var unaturlig å prate om penger, sparing og økonomi med barna. Flere av barnehagene fokuserte heller på egenverdi. Dette gav mulighet til å se verdien i ting de allerede hadde, fremfor å fokusere på å kjøpe nytt (Heggen, 2016, s. 98). Fire av fem barnehager skåret høyt på implementering av den økologiske dimensjonen. De hadde fokus på utendørs aktiviteter samtidig som de inkluderte bevissthet om natur og miljø. Barna fikk gode erfaringer med å bli kjent med og føle ansvar for naturen. Barnehagen som skåret lavt på denne dimensjonen var også mye ute i naturen, men i motsetning til de andre barnehagene var personalet lite bevisst på å inkludere aktiviteter som fremmer økologisk bærekraft. Barnehagelæreren i denne barnehagen syntes det var

utfordrende å inkludere dimensjonen fordi personalet ikke var bevisste på problemstillinger knyttet til økologisk bærekraft (Heggen, 2016, s. 99)

Heggen (2016) konkluderer med at utav de tre dimensjonene var arbeidet med den økonomiske minst synlig. Hun påpeker også at fokuset på barns rett til medvirkning burde vært mer utpreget. Som videre kan gi barna førstehåndserfaringer med å delta i aktiviteter der de blir kjent med hvordan demokrati fungerer (Heggen, 2016).

4.0 Presentasjon av data & drøfting

I dette kapitlet har jeg drøftet empirien opp mot teorien presentert i kapittel tre. Som nevnt tidligere har jeg delt datamaterialet fra intervjuene inn i ulike tema for å belyse oppgavens problemstilling, delkapitlene tar utgangspunkt i dette.

4.1 Kunnskap om bærekraftig utvikling

Ved å se på definisjonen, historikken og dimensjonene for bærekraftig utvikling blir det tydelig at det er et komplekst og mangesidig begrep. I forskriftene om barnehagens innhold og oppgaver er det tydelig at barnehagen skal være en arena der barn lærer om og får erfaring med bærekraftig utvikling (3.0 Teori).

Intervjupersonene jobber i barnehager der bærekraftig utvikling er et tema i barnehagens årsplan. De er alle kjent med begrepet bærekraftig utvikling, men ikke alle har kjennskap til de ulike dimensjonene. Samtlige knytter bærekraftig utvikling opp mot den økologiske dimensjonen. Bærekraftig utvikling ble i stor grad forklart som natur og miljøvern, søppel og resirkulering, gjenbruk og ombruk. To av intervjupersonene hadde opparbeidet seg fagkompetanse fra fordypningsemne i natur og friluftsliv fra førskolelærerutdanningen og barnehagelærerutdanningen. Kompetansen har videre utviklet seg til en personlig interesse for bærekraftig utvikling. De hadde også bedre kjennskap til dimensjonene for bærekraftig utvikling enn de andre informantene.

«Gjennom fordypningen min ved førskolelærerutdannelsen har jeg tatt med meg mye fra både den teoretisk og den praktiske kunnskapen inn i barnehagehverdagen.»

Som jeg nevnte innledningsvis antok jeg at mange pedagogiske ledere ikke har tilegnet seg faglig kunnskap gjennom barnehagelærer utdanningen (1.2 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling). Hos noen av intervjupersonene var kunnskapen i stor grad basert på personlig interesse og initiativ. De hadde noe kunnskap om hva bærekraftig utvikling dreier seg om og nevnte blant annet rammeplanen, nyhetsoverskrifter og saker i media som informasjonskilder.

«Fra jeg var liten av har jeg vært opptatt av miljø, naturvern og dyrevern [...]».

Samtlige intervjupersoner uttrykte positive tanker om bærekraftig utvikling i barnehagesammenheng og opplevde dette som et viktig tema de ønsket å lære mer om. På bakgrunn av at pedagogiske leder er ansvarlig for å lede det pedagogiske arbeidet vil jeg si at de har en særlig viktig rolle i å realisere rammeplanens forskrifter om bærekraftig utvikling på sine avdelinger/baser. Bedre kunnskap og en mer helhetlig forståelse av begrepet bærekraftig utvikling vil styrke arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen.

4.2 Bærekraftig utvikling i praksis

Ifølge Bergan og Bjørndal (2019) må vi starte allerede i barnehagen om vi skal klare å gjennomføre nødvendige tiltak som sikrer en bærekraftig fremtid. Barnehagelærere beskrives som nøkkelpersoner for at barn skal ta del i og lære om bærekraftig utvikling. Dette innebærer at barnehagelærere og pedagogiske ledere integrerer prinsipper og verdier basert på bærekraft i møte med barna i barnehagen (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 2 34-35).

Rammeplanen (2017) fastslår retningslinjer for hvordan arbeidet med bærekraftig utvikling skal foregå samtidig påpeker de ikke konkret hvordan dette skal gjøres i praksis. Ifølge den skal barn i barnehagen lære om dimensjonene for bærekraftig utvikling og det skal formidles verdier, holdninger og praksis knyttet til disse. Barna skal ta del i dannelsesprosesser der de støttes i å bli modige, selvstendige og ansvarlige deltakere i dagens samfunn (Bergan og Bjørndal, 2019, s. 32).

Intervjupersonene fortalte om flere gode eksempler på aktiviteter og prosjekter de hadde arbeidet med for å fremme bærekraftig utvikling. Samtlige nevnte at de arbeidet med avfall og

sortering både inne på avdeling og på tur. Barn i alle aldersgrupper viser stor interesse for slike aktiviteter. De voksne har alltid med plastpose og barna er med å plukke søppel og rydder naturen i nærområdet hvor de jevnlig går turer. Flere nevnte også at barna selv skyller og sorterer yoghurtbeholder og annet avfall etter måltider.

«Barn er lærevillige. Ingen er mer opptatt av å kaste boks i boksspannet enn barn som nettopp har oppdaget boksspannet».

To intervjupersoner nevner bruk av naturmaterialer og ombruk av for eksempel papp og plastavfall i kunstprosjekter. To andre nevner at de har jobbet med et ferdig utviklet pedagogisk aktivitetsprogram fra Naturvakten.no. Naturvakten er utviklet av Norsk Friluftsliv med støtte fra Miljødirektoratet og materiale er spesielt tilpasset for bruk i barnehager (Kilde: naturvakt.no). En intervjuperson nevner at hun jobber i en miljøsmartbarnehage og at de aktivt arbeidet med å redusere plastbruk. Dette har de blant annet gjort ved å innføre gjenbruksposer til byttetøy og kuttet ut bruken av blå plast sokker og erstattet disse med skoskje. En annen nevner at de har en fast dag i uken, miljødagen, der bærekraftig utvikling er særlig fokus i samlingsstunden. Tema de prater om i samlingsstund går igjen i ulike aktiviteter, som for eksempel sortering av søppel og tur til miljøstasjoner i nærområdet. Disse barna er ute på tur flere ganger i uker til ulike naturområder i nærmiljøet. Barna er aktive og leker mye i naturen. Hun nevner også fokus på sporløsfødsel. En av intervjupersonene nevner Blekkulf som inspirasjon og grunnlag for å samle materiale til aktiviteter med tema bærekraftig utvikling og lære barna om miljøvern. En nevner også utflukt til Vitensenteret Vil Vite som en positiv og lærerik opplevelse både for barn og medarbeidere der de fikk delta på aktiviteter knyttet til bærekraftig utvikling.

«Vi jobber med fremtidens ledere og politikere. Det er viktig at vi allerede nå legger et grunnlag for en forståelse for hvor viktig det er å ta vare på jorden.»

Alle aktiviteter og tiltak som nevnes kan i stor grad knyttes til den økologiske dimensjonen. Dette gjenspeiler det faktum at intervjupersonene i stor grad forbinder bærekraftig utvikling med natur, resirkulering og miljøvern. Samtidig synes jeg de viser god evne til å tenke kreativt i utarbeidelsen av både tiltak og aktiviteter som fremmer bærekraftig utvikling.

Elliott (2015) påpeker at barnehagelærere har et viktig ansvar i å inkludere naturmiljøet i barns lek, samt dele egen interesse og nysgjerrighets om naturen. Khan & Kellert referert i Elliott (2015) trekker frem at menneskers forhold til naturen er mer distansert enn det var hos tidligere generasjoner, noe som gjør at man redefinerer hva naturen er. Hvis vi skal se på fremtiden i et bærekraftperspektiv er det viktig å bevege seg vekk fra et syn der mennesker ser naturen som en utnyttbar ressurs. Mennesker er avhengige av en sunn jordklode og andre arter for å overleve. Barnehagen skal fremme verdier og holdninger som erkjenner naturen kritiske rolle der ulike økosystemer er gjensidig avhengig av hverandre og sammen gir støtter til alt liv på jorden (Elliott, 2015, s. 35).

I likhet med det vi så i Heggen (2016) sitt forskningsprosjekt er intervjupersonene flinke til å implementere den økologiske dimensjonen. Dette arbeidet er en viktig stor del av bærekraftig utvikling og er noe de bevisst arbeider med. Intervjupersonene er på god vei med å fremme holdninger, verdier og aktiviteter knyttet til denne delen av bærekraftig utvikling.

I forskningsprosjektet gjennomført av Heggen (2016) skårer en av barnehagen lavt på den økologiske dimensjonen. De er mye ute i naturen, men i motsetning til de andre barnehagene var personalet lite bevisst på å inkludere aktiviteter som fremmer økologisk bærekraft. Barnehagelæreren i denne barnehagen fortalte at det var utfordrende å inkludere dimensjonen fordi personalet ikke var bevisste på problemstillinger knyttet til økologisk bærekraft (Heggen, 2016, s. 99).

Alle dimensjonene skal inkluderes i arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen. Kanskje er det mangel på helhetlig forståelse av bærekraftig utvikling og bevissthet som gjør at flere av de pedagogiske lederne ikke kjenner til de ulike dimensjonene for bærekraftig utvikling. Som videre fører til at flere av dem ikke fokuserer på disse i arbeidet med bærekraftig utvikling. Etter hvert som jeg gjennomførte intervjuene ble jeg nysgjerrig på om kanskje flere arbeidet med aktiviteter som kan knyttes til bærekraftig utvikling uten at de var bevisste på det. I et av intervjuene spurte jeg intervjupersonene om de for eksempel markerte julehøytiden, FN dagen og Samenes nasjonaldag, noe de gjorde. Videre forklarte jeg hvordan slike pedagogiske aktiviteter også kan knyttes til den sosiale og kulturelle pillaren. Denne utvidelse av kunnskap ble positivt mottatt. Samtidig kan en stille seg spørsmål om de arbeider med flere prosjekter og aktiviteter som fremmer bærekraftig utvikling uten at de vet det. En

ting som går igjen i aktivitetene som nevnes over er fokus på at barna skal være aktive deltagere som kan knyttes den politiske dimensjonen. Noen av intervjupersonene forteller at de tar stilling til barns tanker og meninger når de planlegger nye aktiviteter, flere viser også at de ser barnas perspektiver og innspill underveis både på tur og i ulike aktiviteter.

Nordiske land, inkludert Norge er i spissen både med prinsipper som kan relateres til bærekraft og deres engasjement for internasjonale miljøtiltak (Sageidet, 2015, s. 111). Derås referert i Sageidet (2015, s. 112) påpeker at bærekraftig utvikling har vært et tema i offentlig debatt i Norge siden midten av siste århundre og friluftsliv oppfattes som en del av norsk kulturarv. Nordiske barnehager er kjent for sin tradisjon og pedagogikk der utendørsaktivitet omfavnes. Aasen, Grindheim & Waters referert i Sageidet (2015, s.11) påpeker at de blir sett som forbilder i internasjonal sammenheng. Samtidig påpeker Midttun & Olsson referert i Sageidet (2015, s. 111) et stort utviklingspotensial når det gjelder bærekraftig utvikling i barnehagen, noe som blir tydelig når vi ser nærmere på det som skjer i praksis. På bakgrunn av dette kan det tenkes at norske barnehager har et godt utgangspunkt for å i større grad implementere bærekraftig utvikling i barnehagen.

4.3 Hvordan styrke arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen

Arbeid med bærekraftig utvikling kan innebære ny praksis, rutiner og aktiviteter som utfordrer etablert praksis, dette blir av Aasen (2018) beskrevet som dobbelkretslæring. Slik endring kan føre til at etablerte verdier og antakelser blir vurdert og endret som videre føre til nye handlingsmønster innenfor organisasjonen og organisasjonsutvikling. Ifølge Argyris & Schön referert i Aasen (2018, s. 159) er slik læring det ideelle grunnlaget for utvikling fordi personalet gjennom nye perspektiver tilegner seg ny kunnskap. Slike prosesser frigjør dem til mer engasjement, selvstendighet og åpenhet (Aasen, 2018, s. 159). Pramling Samuelsson (2011) påpeker at barnehagelæreres kunnskap om utdanning for bærekraft og relevante spørsmål om bærekraftig utvikling som nøkkelfaktor når barn skal lære om tema.

Alle intervjupersonene uttrykker positiv interesse for å arbeide med bærekraftig utvikling og opplever ofte at resten av personalet på deres avdeling er positive til arbeidet. Flere påpeker også barns iver og engasjement som en motiverende faktor for å videre utviklet arbeidet med tema.

«Jeg har en indre motivasjon for å jobbe med dette [...] gir meg mer enn nok indre motivasjon for å gjøre det jeg kan gjøre.»

Det kommer også frem noen utfordringer knyttet til arbeidet med tema bærekraftig utvikling. Dette blir i mange tilfellet knyttet til mangel på informasjon og kunnskap, dårlig tid, sykdom blant personalet og usikkerhet. Dette kan videre føre til at personalets deltagelse og motivasjon blir dårlig.

«Folk kan se på pappavfallet også sier de nei jeg gidder ikke, tar den i restavfallet [...] handler om at en ikke er bevisst nok, ikke har engasjement eller interesse.»

I slike situasjoner kan god ledelse bidra til ny kunnskap og informasjon som kan redusere graden av usikkerhet og øke den positive opplevelsen blant hele personalet knyttet til arbeidet med bærekraftig utvikling slik det også komme frem i Gibson (2015). Som nevnt tidligere er barnehagen en lærende organisasjon. At barnehagen er en lærende organisasjon innebærer at den til enhver tid skal være rustet til møte nye krav og at de stadig er i endring og utvikling (Aasen, 2018, s. 143). I et samfunn med bærekraftig utvikling på dagsorden og ikke minst en rammeplan som setter krav til arbeidet med bærekraftig utvikling må barnehagen som lærende organisasjon utvikle seg og endre seg i takt med dette. I kombinasjon med dette kan god ledelse bidra til felles visjoner som skaper retning for arbeidet, disse må bygge på mål som skaper motivasjon for arbeidet (Aasen, 2018, s. 97). For at organisasjonen skal utvikle seg må personalets holdninger, verdier og kunnskap utvikle seg.

Alle er opptatt av å formidle på en måte som er passende for barnas aldersgruppe og erfaring. Flere forteller at når de prater om tema med medarbeidere og drøfter ulike aktiviteter som kan være aktuelle på for eksempel avdelingsmøter og personalmøter blir resten av personalet mer trygge, positive og engasjert. Noen trekker frem at assistenter bidrar med gode forslag til hvordan de ønsker arbeide med tema på sin avdeling.

«Det kan jo være vanskelig å engasjere seg for ting man ikke vet noe om.»

Flere nevner mangel på ressurser som en utfordring knyttet til arbeidet med bærekraftig utvikling. Noe som går igjen hos 4/5 er utfordringer knytte til gjennomføring av aktiviteter

ved sykdomsfravær blant medarbeidere. To nevner også det å kunne prioritere mer økonomiske ressurser på utstyr og utflukter som en muligfaktor for å styrke arbeidet. En sier også at hun ønsker flere ferdige pedagogiske opplegg, i likhet med Naturvakten som enkelt kan tas i bruk som en del av arbeidet med bærekraftig utvikling.

«Det mest utfordrende med å jobbe med ulike temaer er at man ofte ikke har nok ressurser for å gjennomføre det slik man drømmer om.»

Ved å ta utgangspunkt i Gibson (2015) sine fire ramme kan en implementere en lederstil som overtid skaper kultur for bærekraftig utvikling. Gibson (2015) trekke frem egen erfaring som leder i en Australsk barnehage hvor de arbeidet med bærekraftig utvikling. Hun hadde fokus på å gi personalet tid til å koordinere aktiviteter og prosjekter, og oppmuntret dem til å delta og sørget for at de forstod hva prosjektet handlet om, noe som ble positivt oppfattet av personalet. Dette ble godt mottatt blant personalet (Gibson, 2015, s. 65).

Som tidligere nevnt må personalet kompetanse utvikles i tråd med organisasjonen. En av intervju personene påpeker at god kunnskap og trygghet i temaet bærekraftig utvikling kan gi en bedre opplevelse både for personalet. Gibson (2015) sin tredje ramme fokuserer på profesjonell utvikling. Slik utvikling gjør at individer, altså personalet kan utvikle seg i tråd med organisasjonen. Hun nevner ulike måter en kan fremme slik utvikling på. En av dem er «centre-based professional development» som er basert på tiltak organisasjonen gjør for å utvikle personalet. Dette kan for eksempel være fagdager eller seminarer med formål om å utvikle personalets kompetanse innenfor et valgt tema. Et annet alternativ er «staff meetings», i forhold til bærekraftig utvikling der personalet diskuterer rammeplanens føringer og hvordan de kan arbeide med tema.

Ledelse av arbeidet med bærekraftig utvikling er viktig både på organisasjonsnivå og individ nivå. Det er viktig å påpeke at også intervju personene ønsket mer kunnskap om bærekraftig utvikling. Som pedagogiske ledere skal de lede arbeidet med bærekraftig utvikling ved å bruke faglig skjønn og veilede resten av personalet, samt sørge for at barnehagehverdagen er i tråd med barnehageloven og rammeplanen (Utdanningsdirektoratet, 2017).

Pedagogiske ledere er ansvarlig for å jobbe med kompetanse utvikling både for å oppfylle barnehageloven og rammeplanens mål om kvalitet og fordi barnehagen skal være en lærende organisasjon (Aasen, 2018, s. 96). Yrkespraksisen er basert på handlingsvalg som utøves i det pedagogiske arbeidet med barna både i formell og uformell sammenheng. Ved å kombinere kunnskap og faglig skjønn skapes det pedagogisk kvalitet i handlingsvalgene. Når teamledere gjør slike vurderinger som videre fører til handlingsvalg basert på barnehagefaglig kompetanse og erfaring er de rollemodeller for sine medarbeidere. Disse pedagogiske situasjonene kan faglig gjøres og danne grunnlag for diskusjoner og refleksjon sammen med medarbeidere. Intervjupersonene hadde ulike og relevante forslag når det gjelder å øke egen kompetansen om bærekraftig utvikling:

- Videre utdanning i bærekraftig utvikling
- Jobbe med tema gjennom hele året og holde meg oppdatert på forskning
- Mulighet til å dra på kurs
- Vedlikeholde teoretisk og praktisk kunnskap
- Å sette seg bedre inn i nasjonale føringer for å styrke innholdet i aktiviteter

Videreutdanning eller kurs er gode eksempler på måter pedagogiske ledere kan tilegne seg teoretisk kunnskap om både bærekraftig utvikling og utdanning for bærekraft. Slik kunnskap styrker det pedagogiske arbeidet og gjøre det lettere å arbeide i tråd med rammeplanens forskrifter for bærekraft utvikling i barnehagen. Kunnskapsberikelsen vil gi pedagogiske ledere en bedre og mer helhetlig forståelse av hva bærekraftig utvikling er. Ved å sette seg inn i utdanning for bærekraft kan de for eksempel bli bevisste på etiske prinsipper og pedagogiske elementer som kan være med å styrke arbeidet.

Ifølge Robinson & Vaealiki (2015) kan de etiske prinsipper bidra til felles forståelse som gir retning for den pedagogiske praksisen (Robinson & Vaealiki, 2015, s. 107). Bærekraftig utvikling nevnt i rammeplanens verdigrunnlag, og barnehagen skal blant annet fremmer verdier, holdninger og praksis i som fremmer et bærekraftig samfunn. Den påpeker at barnehagens arbeidsmåter skal være tverrfaglig og helhetlig der personalet ser ulike deler av rammeplanen i sammenheng (Utdanningsdirektoratet, 2017). Med utgangspunkt i dette kan en tenke seg at bærekraftig utvikling ikke bare skal være aktiviteter knyttet til natur og miljø, men til alle fagområder i rammeplanen.

I samsvar med internasjonale tendenser bør bærekraftig utvikling i barnehagen ses på som et overordnet fokus som kan integreres i alle fag og kunnskapsområder. Bærekraftig utvikling innebærer mangfoldig diskurs rundt grunnverdien å ta vare på eget og andres liv i felleskap. Generelle prinsipper relatert til bærekraftig utvikling har preget norsk tradisjon, folkeminne, samfunnsdebatt og filosofi, og også barnehagelærerutdanningens historie (Sageidet, 2015, s. 118). En av de pedagogiske elementene foreslått av Robinson og Vaealiki (2015) er tverrfaglig læring som kan bidra til helhetlig og kreativ tenkning der barna får erfare og utforske bærekraftig utvikling fra ulike perspektiver (Robinson & Vaealiki, 2015, s.113). Dimensjonene for bærekraftig utvikling kan kobles til fagområdene i rammeplanen (2017). En slik kobling kan føre til at en i større grad arbeider med flere dimensjoner for bærekraftig utvikling.

Som nevnt tidligere er intervjupersonene og personalet på deres avdelinger i stor grad opptatt av å arbeide med bærekraftig utvikling på en måte som er forståelig for barn. En av de pedagogiske elementet foreslått av Robinson og Vaealiki (2015) er en tilnærming der de voksne sammen med barna utforske ulike teorier knyttet til et bærekraftig tankesett. I praksis innebærer dette at voksne har teoretisk kunnskap om bærekraftig utvikling som de deler med barna og reflektere rundt sammen med dem. Som videre kan føre til at barna deltar i en rekke aktiviteter og opplevelser både innendørs og utendørs som i tråd med rammeplanen (2017) gir grunnlag for at de utvikler evne til å tenke kritisk, handle etisk og vise solidaritet. Corsaro referert i Pramling Samuelsson (2011, s. 110) påpeker at barnehagelærere bør legge til rette for at barna deltar i et meningsskapende felleskap, fremfor å tvinge på dem informasjon og kunnskap. Sageidet (2015) påpeker at i tillegg til barnehagelæreres faglige kompetansen, vil også personlige preferanser og holdninger ha en innvirkning når vi arbeider med bærekraftig utvikling i barnehagen. Barnehagelærere er rollemodeller, samtidig som de selv er del av sine egne læringsprosesser. For at barn skal lære å tenke kritisk og ta informerte beslutninger må barnehagelærere ha evne til å formidle emner fra voksen verden på en måte som er begripelig for barn.

Bærekraftig utvikling er et populært tema i barnehagene intervjupersonene jobber i, samtidig er det et nytt tema for flere av dem. Intervjupersonene som hadde tilegnet seg kunnskap om tema i sin førskolelærer- og barnehagelærerutdanning uttrykket i likhet med de andre et ønske om å lære mer om tema. Jeg synes det er viktig å påpeke at intervjubarnhagene er kommet

godt i gang med å inkludere bærekraftig utvikling som tema i sine barnehager, og de viser en kreativ evne til å inkludere tema i sine pedagogiske aktiviteter.

Som det kommer frem i drøftingen kan arbeidet med bærekraftig utvikling styrkes basert på flere måter. Hvis pedagogiske ledere får mulighet til å tilegne seg teoretisk kunnskap om bærekraftig utvikling i barnehagesammenheng kan de ta med seg denne kunnskap inn i det pedagogiske arbeidet og videreformidle kunnskap til resten av personalet og barna. Dette vil gjøre det lettere å lede personalet og sikre at bærekraftig utvikling arbeides med ut fra rammeplanens forskrifter.

5.0 Oppsummering

Innledningsvis tok jeg utgangspunkt i at flere av dem som har fullført barnehagelærerutdanningen og førskolelærerutdanningen ikke har tilegnet seg fagkunnskap om bærekraftig utvikling i barnehagen i sitt studieløp, noe som viste seg å stemme i denne studien. Samtlige intervjupersoner anser dette som et viktig tema å arbeide med i barnehagen og uttrykker et ønske og behov for å lære mer om dette. Alle intervjupersonene arbeider i barnehager der bærekraftig utvikling er et tema i årsplanen. Som i seg selv kan skape motivasjon for å lære mer om tema. Intervjupersonene viser ulik grad av kunnskap om bærekraftig utvikling. To av fem intervjupersoner hadde en mer helhetlig forståelse for begrepet bærekraftig utvikling. Disse er de eneste som hadde kjennskap til de ulike dimensjonene og oppgir å ha tilegnet seg fagkunnskap om tema gjennom barnehagelærer- og førskolelærerutdanningen. Begge har gått fordypning i natur, helse og bevegelse. De resterende intervjupersonene hadde god innsikt i bærekraftig utvikling i perspektiv av den økologiske dimensjonen. De forklarte bærekraftig utvikling som natur, resirkulering, miljøvern og det å ta vare på naturen i nærmiljøet, men knyttet ikke kunnskapen selv opp mot dimensjonene. Alle intervjupersonene kjenner til begrepet bærekraftig utvikling, men ikke alle har en helhetlig forståelse for det. Dette gjenspeiles også i de pedagogiske aktivitetene som blir brukt til å arbeide med tema bærekraftig utvikling. Personlig interesse og søking av informasjon på eget initiativ blir av disse nevnt som metoder for å tilegne seg kunnskap om tema.

Intervjupersonene jobber alle aktivt med å innføre bærekraftig utvikling som på sine avdelinger. De jobber i stor grad med aktiviteter som kan knyttes til den økologiske dimensjonen og er svært kreative i sine eksempler og tiltak for å fremme bærekraft. Barnehagen som har innført gjenbruksposer til byttetøy og byttet blå plastsokker ut mot skoskje er gode eksempler på dette (4.2 Bærekraftig utvikling i praksis). Eksemplet kan knyttes til den økologiske dimensjonen ved at en reduserer bruken av engangsplast og sparer miljøet. I tillegg vil en på sikt spare penger ved å investere i skoskjeer fremfor å gjentatte ganger måtte kjøpe inn plastsokker som kan knyttes til den økonomiske dimensjonen. Eksempelet viser også at bærekraftig utvikling kan knyttes til virksomheten i seg selv, og ikke bare i aktiviteter med barna.

Rammeplanen presiserer at barna i barnehagen skal lære om alle dimensjonen for bærekraftig utvikling (3.3.1 Rammeplanen). Mer kunnskap vil føre til en utvidet forståelse av begrepet bærekraftig utvikling og at flere av dimensjonene blir implementert i arbeidet. Pedagogiske ledere og barnehagelærere vil også kunne se sammenheng mellom dimensjonene, deres fagkunnskap og fagområdene i rammeplanen. Ikke minst vil de kunne oppdage at aktiviteter de allerede arbeider med kan knyttes til bærekraftig utvikling, et eksempel var da jeg spurte en av intervjupersonene om de for eksempel markerte FN dagen i sin barnehage (4.2 Bærekraftig utvikling i praksis).

Barnehager skal være en lærende organisasjon som stadig endres og utvikles. Dette innebærer blant annet tilføring av kunnskap og utvikling blant personalet. Ved å tilføre kunnskap om bærekraftig utvikling i barnehagen vil en i større grad kunne møte utviklingspotensialet for hvordan det arbeides med tema i praksis. Samtlige intervjupersoner uttrykker ønske om å tilegne seg mer kunnskap om tema, og har flere gode eksempler på hvordan dette kan foregå (4.3 Hvordan styrke arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen).

Det er viktig å påpeke at personalet i barnehagen ikke bare må ha kunnskap om bærekraftig utvikling. De må også ha evne til i å formidle en helhetlig forståelse av begrepet, samt holdninger og verdier som samsvarer med dette i møte med barn i barnehagen. Pedagogiske lederne er faglige rollemodeller for resten av personalet og har ansvar for det pedagogiske arbeidet. En kan på bakgrunn av empirien anta at det er behov for tilegnelse av kunnskap om bærekraftig utvikling barnehagen. Det kan være lurt å begynne med kunnskapstilføring blant

pedagogiske ledere som skal lede resten av personalet på bakgrunn av sin barnehagefaglige kompetanse. Når de pedagogiske lederne har kunnskap om bærekraftig utvikling vil de kunne videreføre denne til sine medarbeidere gjennom handling og refleksjon. Hele personalet i barnehagen utfører pedagogisk arbeid med barn og kan derfor ansees som både rollemodeller og kunnskapsformidlere i møte med barn (Aasen, 2018, s. 110).

Som jeg allerede har nevnt er barnehagen en lærendeorganisasjon der personalet og organisasjonen skal utvikles i tråd med hverandre. Et godt utgangspunkt for å fremme slik utvikling kan baseres på de fire rammene for ledelse foreslått av Gibson (3.3.2 Ledelse av arbeidet). Pedagogiske ledere med god kunnskap om bærekraftig utvikling i kombinasjon med god ledelse vil på sikt fremme kultur for bærekraftig utvikling. Når bærekraftig utvikling er en del av organisasjonskulturen vil det bli en del av personalets verdier og handling.

7.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg gjennomført en kvalitativ studie om pedagogiske lederes opplevelser og kunnskap knyttet til bærekraftig utvikling i barnehagen. Gjennom empirien blir det tydelig at bærekraftig utvikling er et viktig tema i barnehagen, og intervjupersonene viser motivasjon til å arbeide med tema. Samtidig er det tydelig at en mer helhetlig forståelse av begrepet kan føre til at flere av dimensjonene for bærekraftig utvikling blir en del av arbeidet. Dette forankres i oppgavens teoretiske grunnlag og eksempelet på eksisterende forskning. Jeg vil med det anta at tilføring av kunnskap om bærekraftig utvikling vil være positivt både for de pedagogiske ledernes opplevelser, men også for resten av personalet og ikke minst barna.

Jeg har brukt kvalitativ metode for å for å undersøke oppgavens problemstilling, og kan på bakgrunn av dette ikke generalisere funnene i oppgaven. Oppgavens problemstilling er forankret i relevant teori og eksisterende forskning. Samtidig var det utfordrende å finne teori som spesifikt fokuserte på personalet i barnehagens opplevelser knyttet til arbeidet med bærekraftig utvikling. Det kunne derfor vært interessant å undersøke funnene videre, gjerne i et større omfang med kvantitativ metode for å kunne se om disse stemmer overens med opplevelser og kunnskap om bærekraftig utvikling i barnehagesammenheng generelt. Jeg har i

oppgaven valgt å fokusere på pedagogiske lederes opplevelser (eks.: tanker, perspektiver og følelser) og kunnskap som påvirker hvordan barnehagehverdagen blir tilrettelagt. Samtidig består barnehagepersonalet av både barnehagelærere, faglærte og assistenter. Det er også interessant og relevant å se på deres opplevelser og kunnskap om bærekraftig utvikling i barnehagen.

Jeg håper at denne bacheloroppgaven bidrar til å fremme barnehagen som en viktig arena der barn erfarer og lærere om bærekraftig utvikling. Ikke minst håper jeg studien fremmer viktigheten av å tilføre mer kunnskap om bærekraftig utvikling blant personalet i barnehagen som kan sikre kvalitet i arbeidet.

Litteratur

- Aasen, W. (2018). *Teamledelse i Barnehagen*. (utg. 2.). Bergen: Fagbokforlaget
- Bergan, V & Bjørdal, K. E. (2019). Barnehagen – første steg mot en bærekraftig utvikling. I Bergan, V & Bjørdal, K. E. (Red.), *Bærekraft i praksis i barnehagen* (s. 21-34). Oslo: Universitetsforlaget
- Bergsland, M. D. & Jæger, H. (2014). Bacheloroppgaven. I A. Bergsland, M. D. & Jæger, H. (Red.), *Bacheloroppgaven i barnehagelærerutdanningen* (s. 51-86). Oslo: Cappelen Damm
- Brundtland & Dahl. (1987, u.d.). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. Hentet fra <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
- Clark, A., Kjørholt, A. T. & Moss, P. (2005). *Beyond Listening: Children's perspectives on early childhood services*. Bristol: The Policy press
- Dalland, O. (2017). *Metode og Oppgaveskriving* (6.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk
- Davis, J. M. (2015). What is early childhood education for sustainability and why does it matter?. I A. Davis, J. M (Red.), *Young children and the environment: Early education for sustainability* (s.7-32). Cambridge: Cambridge university press
- Elliott, S. (2016). Children in the natural world. I A. Davis, J. M. (Red.), *Young children and the environment: early education for sustainability* (s. 55-74). Cambridge: Cambridge university press
- FN-Sambandet. (2019, 15.01). Hentet fra <https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling>
- FN-Sambandet. (202, 28.01.). FNs bærekrafts mål. Hentet fra <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal>

FN-sambandet. (2019, 15.01). Bærekraftig utvikling. Hentet fra <https://www.fn.no/tema/fattigdom/Baerekraftig-utvikling>

FN-sambandet. (2017, u.d.). FNs miljøprogram (UN Environment). Hentet fra <https://www.fn.no/Om-FN/FNs-organisasjoner-fond-og-programmer/FNs-miljoeprogram-UN-Environment>

Gibson, M. (2016). Leadership for creating cultures of sustainability. I A. Davis, J. M. (Red.), *Young children and the environment: early education for sustainability* (s. 55-74). Cambridge: Cambridge university press

Hammond, L-L., Hesterman, S. & Knaus, M. (2015). What's in your refrigerator? Children's views on equality, work, money and access to food. *Original Article, årgang (2015)*, 370. *DOI-10.1007/s12158-015-0150-0), 370.

Heggen, M. P. (2016). Education for Sustainable Development in Norway. I A. Siraj-Blatchford, J. et al. (Red), *International Research on Education for Sustainable Development in Early Childhood*. Switzerland: Springer International Publishing

Pramling Samuelsson, I. (2011). Why We Should Begin Early with ESD: The Role of Early Childhood Education. *Original Article, årgang (2011)*, 110. *DOI-10.1007/s12158-011-0034-x

Sageidet, M. B. (2015). Bærekraftig utvikling i barnehagen – bakgrunn og perspektiver. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift, årgang (99)*, 110-123. *2

Store Norske Leksikon. (2015, 20.02). Sosial ulikhet. Hentet fra https://snl.no/sosial_ulikhet

Store norske leksikon. (2016, 08.12). Opplevelse. Hentet fra <https://snl.no/opplevelse>

UNESCO. (2005). *International Implementation Scheme*. Hentet fra https://unesdoc.unesco.org/in/documentViewer.xhtml?v=2.1.196&id=p::usmarcdef_0000148654&highlight=united%20nations%20decade%20of%20education%20for%20s

[ustainable%20development%202005&file=/in/rest/annotationSVC/DownloadWatermarkedAttachment/attach_import_11ebd3ce-b22c-4f5b-b3a8-f4b42f64ea5f%3F_%3D148654eng.pdf&locale=en&multi=true&ark=/ark:/48223/pf000148654/PDF/148654eng.pdf#%5B%7B%22num%22%3A42%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C-109%2C847%2C0%5D](https://www.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/sd)

UNESCO. (2019). Sustainable Development. Hentet fra

<https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/sd>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/verdigrunnlag/barekraftig-utvikling/>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/verdigrunnlag/demokrati/>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/arbeidsmater/>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/barnehagens-formal-og-innhold/>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/barnehagens-formal-og-innhold/laring/>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/verdigrunnlag/livsmestring-og-helse/>

Utdanningsdirektoratet. (2017, 01.08). Rammeplanen for barnehagen. Hentet fra

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/fagomrader/natur-miljo-teknologi/>

Utdanningsforbundet. (2012, 06.03). Utdanning for bærekraftig utvikling. Hentet fra

<https://www.utdanningsforbundet.no/var-politikk/kunnskapsgrunnlag/publikasjoner/2012/utdanning-for-barekraftig-utvikling.-temanotat-22012/>

Utdanningsforbundet. (u.d.). Barns rettigheter. Hentet fra

<https://www.utdanningsforbundet.no/lonn-og-arbeidsvilkar/sporsmal-og-svar/barns-rettigheter/>

Vedlegg 1: Samtykke skjema

Vil du delta i forskningsprosjektet: «Bærekraftig utvikling i barnehagen; pedagogisk leders opplevelser»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å belyse pedagogiske leders opplevelse av å jobbe med bærekraftig utvikling i barnehagen. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette prosjektet inngår som en obligatorisk del av Barnehagelærerutdanningen ved Høgskulen på Vestlandet. I løpet av vårsemester 2020 skal jeg skrive bachelor oppgave om tema bærekraftig utvikling i barnehagen. Formålet med prosjektet er å se på pedagogisk leders opplevelse knyttet til arbeid med bærekraftig utvikling for å kunne identifisere positive og negative opplevelser. Rammeplanen for barnehagen 2017 er tydelig på at barnehager skal jobbe med bærekraftig utvikling. For å kunne sikre kvalitet i dette arbeidet er det viktig å se på nærmere på pedagogisk leders opplevelser. Forskningsprosjektet skal baseres på følgende problemstilling: «Hvordan opplever pedagogisk leder å arbeide med bærekraftig utvikling i barnehagen».

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskulen på Vestlandet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg søker informanter som har stilling som pedagogisk leder og som tidligere eller ved nåværende tidspunkt har jobbet med tema bærekraftig utvikling i barnehagen.

Hva innebærer det for deg å delta?

Jeg skal bruke kvalitativ metode og vil invitere ca. 3 informanter til intervju. Jeg vil på forhånd forberede en enkel intervjuguide som blir utgangspunkt for samtalen. Intervjuet vil vare i ca. 45-60 minutter og jeg tar lydopptak og notater fra intervjuet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun jeg som student som har tilgang på lydopptakene som gjøres av eventuelle intervju.
- Person opplysninger som er relevant for prosjektet og du blir bedt om å opplyse er alder og stilling.
- For å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningen vil disse blir erstattet med en kode som lagres på egen navneliste.

Deltakere vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon, alle data opplysninger vil anonymiseres.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 29.05.20. Ved prosjektslutt vil alle lydopptak bli slettet. Beskriv hva som skjer med personopplysninger og eventuelle opptak ved prosjektslutt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,

- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Høgskulen på Vestlandet har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Høgskulen på Vestlandet ved Yvonne bakken, 55 58 59 55 el.
Yvonne.Bakken@hvl.no.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no)
eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Student:

(Forsker/veileder: Yvonne Bakken)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet [*sett inn tittel*], og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i person intervju*
- at innsamlet datamateriale kan brukes som informasjon til å besvare prosjekt oppgavens problemstilling*

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 29.05.20.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Intervjuguide

Intervjuguide til bacheloroppgave

Tema:

Bærekraftig utvikling i barnehagen

Tittel på oppgaven:

Bærekraftig Utvikling i Barnehagen

En kvalitativ studie av pedagogiske leders Opplevelser og kunnskap angående bærekraftig utvikling i barnehagen

Problemstilling:

Hvordan opplever pedagogiske ledere det å arbeide med bærekraftig utvikling i barnehagen? Hva kan være med på å styrke kvaliteten på arbeidet med bærekraftig utvikling i barnehagen?

Spørsmål 1

Kan du fortelle kort om din faglige bakgrunn og erfaring med å jobbe i barnehagen?

hvilke fagområdet er du spesielt interessert i?

Hvilke fordypningsemner har du?

Spørsmål 2

Hva betyr bærekraftig utvikling for deg?

Hva tenker du når du hører ordet bærekraftig utvikling?

Kjenner du til de ulike pillarene?

Spørsmål 3

Hvorfor mener du det er viktig å jobbe med bærekraftig utvikling i barnehagen?

Spørsmål 4

Hvordan har du jobbet med bærekraftig utvikling på din avdeling?

Hvilke reaksjoner opplever du fra andre ansatte omkring arbeidet med bærekraft?

Spørsmål 5

Hva syntes du er det kjekkeste og det mest utfordrende med å jobbe med bærekraftig utvikling i barnehage.

Hva kunne vært med på å øke din positive opplevelse av å arbeide med bærekraftig utvikling i barnehagen?

Spørsmål 6

Hva tenker du om din kompetanse knyttet til bærekraftig utvikling?

Hva kunne vært med på å øke denne kompetansen?

Spørsmål 7

Hva kunne vært med på å øke din indre motivasjon til å arbeide med bærekraftig utvikling